

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 75 Yıl: 2020 & Volume: 13 Issue: 75 Year: 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KUZEYBATI ANADOLU'NUN İSKÂN TARİHİNE DAİR BAZI GÖZLEMLER (BALIKESİR VE ÇANAKKALE)* SOME OBSERVATIONS ON THE SETTLEMENT HISTORY OF NORTHWESTERN ANATOLIA (BALIKESİR AND CANAKKALE)

Veli ÜNSAL**

Öz

Türkiye'nin Avrupa'ya açılan kapısı olan Kuzeybatı Anadolu tarih öncesi çağlardan günümüze kadar kesintisiz bir yerleşime sahne olmuştur. Bölgede gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve kazıların sonucuna göre Kuzeybatı Anadolu Paleolitik, Epipaleolitik, Neolitik ve Kalkolitik dönemlerde yerleşme görmüştür. Çalışma konumuza Çanakkale ve Balıkesir illeri dâhil edilmiştir. Ele aldığımız illerden Balıkesir de Paleolitik döneme tarihlenen beş, Çanakkale'de altı, Epipaleolitik döneme ait sadece Çanakkale'de bir yerleşim yerine, Neolitik döneme ait Balıkesir'de üç, Çanakkale'de altı yerleşim yerine ve son olarak da Kalkolitik Çağa ait Balıkesir'de on dört, Çanakkale'de ise on bir yerleşim yerine rastlanmıştır. Bu yerleşim yerlerinin çoğunun insan hayatının temel ihtiyacı olan sulak alanlara yakın bölgelerde yer aldığı tespit edilmiştir. Bu çalışmanın amacı tarihöncesi çağların ilki olan Paleolitik Dönem'den başlayarak Kuzeybatı Anadolu'nun en erken yerleşim tarihini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler, Kuzeybatı Anadolu, İskân, Çanakkale, Balıkesir, Tarihöncesi.

Abstract

Northwest Anatolia Turkey's gate opening Europe has become an attractive settlement for settlers throughout history since prehistoric times In result of excavations and surface surveys, It is understood that there were settlements in Northwestern Anatolia in the Paleolithic, Epipalaeolytic, Neolithic and Chalcolithic Periods. Cities of Çanakkale and Balıkesir have been included in our study topic. We studied, we encountered settlements belonging to Paleolithic Period- in Balıkesir five and six in Çanakkale and six in Balıkesir, settlement only in Çanakkale one belonging to Epipalaeolytic; settlements belonging to Neolithic six in Çanakkale and three in Balıkesir, and finally settlements belonging to Chalcolithic eleven in Çanakkale and fourteen in Balıkesir It was identified that Most of these settlements were established in areas close to wetlands which is basic need of human life. The aim of this study is to reveal the earliest settlement history of northwestern Anatolia, starting from the Paleolithic period, which is the first of the prehistoric ages.

Keywords, Northwest Anatolia, Settlement, Çanakkale, Balıkesir, Prehistoric.

* Bu çalışma, I. Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Sempozyumunda sunulmuş olup, gözden geçirilerek ve geliştirilerek yayıma hazır hale getirilmiştir.

** Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, unsalveli@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8907-6153.

Giriş

Coğrafi konumu itibarıyla Kuzeybatı Anadolu (Figür -1), güneyde Akdeniz, kuzeyde Marmara ve Karadeniz, batıda Ege Denizi ve doğuda ise Anadolu bozkırları arasında kalan bir alanda yer alır. Hem Anadolu hem de Trakya yarımadasında toprakları bulunması sebebiyle Türkiye'nin Avrupa'ya açılan kapısı durumundadır. Kuzeybatı Anadolu günümüze kadar sürekli yerleşme görmüş, neredeyse her dönemde iskân edilmiştir. Bu yüzden giriş kısmında konunun daha iyi anlaşılması için çalışma kapsamına alınan Balıkesir ve Çanakkale'nin genel coğrafi özelliklerine değinilerek bölgenin tarihi öneminin yanında coğrafyasına da dikkat çekilecektir.

Çalışma kapsamına alınan ilk bölge Balıkesir ve çevresidir. Balıkesir'i batıda Çanakkale ve Ege Denizi, kuzeyde Marmara Denizi, güneyde Manisa ve İzmir, güneydoğuda Kütahya, doğuda Bursa illeri çevreler. 14.456 km²'lik yüzölçümüyle Türkiye topraklarının yaklaşık % 2'lik bir bölümünü kaplayan Balıkesir'in yeryüzü şekilleri oldukça bozuk bir düzendedir. Bölge genel olarak, ovalar ve yontuk düz alanlar ile alçak dağlardan oluşur. İl arazisinin yeryüzü şekilleri dağılımına göre büyük bir payını platolar oluştururken; % 35'ini yükseklikleri 1.800 m'yi aşmayan dağlar ve yaklaşık % 11'ni bu dağlarla birbirinden ayrılmış deniz düzeyindeki ovalar oluşturur. Yerüstü ve yeraltı kaynakları bakımından zengin olan Balıkesir'in % 83'ü tarıma elverişlidir. İl topraklarında önemli akarsular ve Kuş Cenneti olarak ün kazanmış Manyas Gölü'nün aralarında bulunduğu göller bulunmaktadır (Durmaz, 1995, 1; Durmaz, 2000, 1 vd).

Oldukça arızalı olan Balıkesir'in yeryüzü şekilleri akarsu vadileriyle yarılmış durumdadır. İl topraklarında güneyde Madra ve doğuda Alaçam Dağları'nın bulunduğu yöreler engebeli bölgeler arasındadır. Balıkesir İli'nin toprakları kuzeyde Kapıdağ Yarımadası ve Marmara Denizi'ne kadar uzanır. Ege Denizi'ne ulaşan güney kıyıları ise girintili bir körfez biçimindedir. Bununla birlikte Balıkesir İl'indeki % 35,6'lık bir bölümünü kaplayan ve önemli bir yükseklik oluşturmayan dağlar bazı bölgelerde alçak tepeli alanlar durumundadır. Dağların genel durumu böyleyken ovalar neredeyse deniz seviyesine eşit yüksekliktedir. Ovalar il topraklarının % 10,9'unu kaplarken yaylalar ise il topraklarının % 0,4'ünü kaplar (Durmaz, 1995, 3-4; Durmaz, 2000, 2). Öte yandan ilin büyük bir bölümü de platolarla kaplıdır. Bu alanlar, zamanla aşınmaya uğramış ve kimi yerde düz, kimi yerde de dalgalı ya da küçük tepeli alanlar durumunu almıştır. Balıkesir İli'nin en önemli akarsuyu Susurluk Çayı olmakla birlikte Gönen Çayı Havran Çayı ve Kocaçay da diğer önemli akarsuları arasında sayılabilir. İl sınırları içerisindeki göllere gelince en önemli göl Manyas Gölü'dür. Balıkesir'de bundan başka Susurluk Çayı'nda yer alan Çaygören Baraj Gölü ve Tabak Gölü bulunmaktadır (Tağlı, 2003, 1 vdd; Durmaz, 1995, 3-5; Durmaz, 2000, 2). Balıkesir iklim açısından bulunduğu konum itibarıyla tıpkı Çanakkale gibi genelde Akdeniz ve Karadeniz iklimleri arasında bir geçit bölgesi oluşturur. Ancak bu duruma rağmen il merkezinde kara ikliminin egemen olduğu göze çarpar. (Durmaz, 1995, 6-10; Tağlı, 2003; Durmaz, 2000, 2 vdd). Balıkesir ilinin ve bulunduğu bölgenin en önemli akarsularından biri Susurluk Çayı'dır. Bu Çay Susurluk Ovası'ndan geçerek Marmara Denizi'ne dökülür. Antik dönemdeki ismi "Makestos" olarak bilinmektedir. Nilüfer Çayı ve Koca Çay, Susurluk Çayı'nın en önemli kollarıdır. İlin bunlardan başka su kaynakları arasında Gönen Çayı Havran Çayı ve Kocaçay sayılabilir. Kent sınırları içerisindeki en önemli göl Manyas Gölü'dür. Bu göl tektonik hareketler sonucunda oluşmuştur. Suları tatlı olan gölün su seviyesi ise mevsimlere göre değişmektedir. Yaz döneminde azalan sular, kış ve ilkbahar döneminde artmaktadır (Durmaz, 1995; Tağlı, 2003; Durmaz, 2000).

Çalışma kapsamına giren bir diğer alan ise Çanakkale ve çevresinin coğrafi özellikleri ise kısaca şöyledir. Çanakkale Boğazı'nın her iki yakasında da toprakları bulunan Çanakkale doğudan, güneydoğudan ve güneyden Balıkesir, kuzeydoğudan Marmara Denizi, batıdan Ege Denizi kuzeyden ise Tekirdağ ve Edirne illeri çevreler. Çanakkale il arazisinin bir bölümü Marmara Bölgesi bir bölümü ise Ege Bölgesi sınırlarına girer (Darkot, 1945, 331 vd; Darkot, 1953, 87; Tuncel, 1993a, 199, Tuncel, 1993b, 197-199).

Çanakkale ve çevresinin yeryüzü şekilleri genellikle dağlık alanların vadilerle parçalanmasıyla oluşmuştur. Çanakkale İli Kazdağı dışında genellikle orta yükseklikte dağlar ve platolarla kaplıdır. İlin % 44'lük bir bölümü kaplayan dağların en yüksek noktası Kazdağı'dır. Yayla ve ovaların kapladığı alan ise çok geniş bir dilimi oluşturmamaktadır. Ova tanımına uyan yerlerin az görüldüğü Çanakkale İli'nde bu tür yeryüzü şekilleri, genellikle akarsu ağzlarında ve geniş tabanlı vadilerde görülür. İldeki en geniş ova düzlükleri arasında Agonya ve Karabiga ovaları ile Biga ovası sayılabilir (Darkot, 1945, 331 vd; Darkot, 1953, 87; Tuncel, 1993a, 199, Tuncel, 1993b, 197-199). Çanakkale İli'nin iklimi tıpkı Balıkesir gibi Akdeniz ve Karadeniz geçiş iklimi özellikleri gösterir. Ancak bunun yanında bazı farklılıklara da rastlanır. Birden fazla iklim kuşağının etkisi altında kalan Çanakkale, çok zengin çeşitlilik gösteren bir bitki örtüsüne sahiptir. Çanakkale'de ormanlar, il topraklarının %54'ünü kaplar. Çanakkale ili su kaynakları bakımından zengin sayılabilir. Akdeniz ve Ege Bölgesi'nden gelen nemli lodos rüzgârları Kaz Dağı çevresine bol yağış bırakır ve

bu ildeki akarsuların kaynağını oluşturur. Tıpkı Balıkesir’de olduğu gibi su seviyeleri mevsimlere göre farklılık göstermektedir; Yazın suları çok azalma gösterirken, ilkbahar ve sonbaharda su seviyeleri yükselmektedir. Çanakkale ilinde büyük çaplı göller bulunmamaktadır. En önemli gölleri yazın seviyeleri düşen Biga Yarımadasındaki Emir Gölü ile Gelibolu Yarımadasındaki Tuzla Gölü’dür. (Darkot, 1945, 331 vd; Darkot, 1953, 87; Tuncel, 1993a, 199, Tuncel, 1993b, 197-199).

1. Paleolitik Çağ’da Kuzeybatı Anadolu

Genel coğrafi özelliklerinden bahsettiğimiz Kuzeybatı Anadolu’daki Balıkesir ve Çanakkale çevreleri tarih öncesi dönemlerin tümünde kesintisiz yerleşme görmüştür. Her iki ilde de Paleolitik Çağ’da başlayan iskân hareketleri Epipaleolitik (Mezolitik) ve Neolitik Çağ’da da devam etmiş günümüze kadar da kesintisiz sürmüştür.

Balıkesir ve çevresinin iskân tarihini ortaya koyan ve bölgede ilk çalışmaları başlatan Kökten, Çambel ve Özdoğan’ın tespit ettikleri Paleolitik Çağ’a tarihlenen yerleşmeler şunlardır; *Nergisköy Höyüktepe*, *Kocahıdır Mevkii*, *Eşenköy Höyüktepe*, *Demirtaş Mevkii* ve *Aslantepesi*’dir.

Balıkesir ve çevresinin iskân tarihini aydınlatan ilk buluntu yeri *Nergisköy Höyüktepe*’dir. Balıkesir merkez ilçe, Büyük Bostancı köyünün 500 m güneydoğu’sunda, Paleolitik çağ buluntu yeridir. 1987 yılında Mehmet Özdoğan tarafından gerçekleştirilen Balıkesir İli yüzey araştırmasında ilk defa tespit edilen bu buluntu yerinin çevresi küçük derelerle yarılmış dalgalı bir görünümündedir (Özdoğan, 1989, 580). Nergisköy Höyüktepe’deki buluntular hakkında bir bilgi verilmemekle birlikte yalnız Paleolitik Çağ buluntu yeri olarak tanıtılmaktadır (Harmankaya-Tanıdı, 1996).

Bu döneme ait bir diğer buluntu yeri *Kocahıdır Mevkii*’dir. Balıkesir merkez ilçe, Balıklı köyün 3 km kuzeydoğusunda Paleolitik Çağ buluntu yeridir. Mehmet Özdoğan’ın 1977 yılında Balıkesir İli’nde yaptığı araştırmada ilk kez tespit edilmiştir (Özdoğan, 1989, 580). Özdoğan Balıkesir Ovası’nda gerçekleştirdiği yüzey araştırmasının ön raporunda bu buluntu yerinde ele geçen Paleolitik Çağ buluntuları hakkında detaylı bilgi vermemektedir (Harmankaya-Tanıdı, 1996).

Balıkesir ve çevresinin Paleolitik Çağ’ına ışık tutan bir başka yerleşme *Eşenköy Höyüktepe*’dir. Balıkesir, Manyas ilçesine bağlı, Eşenköy’ün 500 m kuzeybatısında ufak bir tümülüsünde bulunduğu, Paleolitik Çağ buluntu yeridir. Eşenköy Höyüktepe, çevresinde kısmen tahrip olmuş dört tane tümülüste bulunmaktadır (Özdoğan, 1989, 581). 1987 yılında Mehmet Özdoğan tarafından gerçekleştirilen Balıkesir Bölgesi yüzey araştırmasında bulunmuştur. Yüzeyden toplanan bulgular hakkında bir bilgi verilmemektedir (Özdoğan, 1989, 581; Harmankaya-Tanıdı, 1996).

Bu döneme ait bir diğer yerleşme *Demirtaş Mevkii*’dir. Balıkesir İvrindi İlçesi’nin 3 km kuzeybatısında, Çetmialan Ovası’nın kuzey kesiminde yüksek düzlük bir alanda bulunan bir mevkidir. İlk defa İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Güzel Sanatlar Bölümü okutmanlarından Y. Dede tarafından 1985 yılında tespit edilmiş, ancak Özdoğan tarafından Paleolitik buluntu yeri olarak tanımlanmıştır. Çevresi su kaynakları bakımından zengin olan bu mevkide toplanan çakmaktaşıdan çekirdek ve yongalar hakkında geniş bir bilgi bulunmamaktadır. (Harmankaya-Tanıdı, 1996).

Balıkesir ve çevresinin en erken iskân tarihine ait son veri *Aslantepesi*’den elde edilmiştir. Balıkesir İli, İvrindi İlçesi’nin 4 km güney-güney batısındaki Yağlılar Köyü civarında bulunan Aslantepesi Paleolitik Dönem’e tarihlendirilmiştir. Aslantepesi, ilk defa Kökten tarafından keşfedilmiştir. Kökten bu bölgede gerçekleştirdiği çalışmalarda yerleşmenin adından Yağlılar olarak bahsetmektedir (Kökten, 1949, 811-827). Ancak Kökten tarafından burada ele geçen Paleolitik sileks yumru aletlerin detayları hakkında bilgi verilmemektedir (Harmankaya-Tanıdı, 1996).

Balıkesir ve çevresinin Paleolitik Çağ’ı bölgenin coğrafyası ile doğrudan ilişkilidir. Bulunduğu konum itibarıyla çevresi dağlarla kaplı olan Balıkesir Ovası, kapalı bir havza oluşumu göstermektedir. Ovada kalın bir alüvyon dolgunun oluşu Paleolitik yerleşme yerlerinin daha çok çevredeki dağ eteklerinde aranması zorunluluğunu getirmiştir.

Çalışma alanının bir diğer kısmı olan Çanakkale ve çevresinin Paleolitik Çağ araştırmalarının hemen hepsi Özdoğan tarafından gerçekleştirilmiştir. Özdoğan’ın Çanakkale ve çevresinde yaptığı çalışmalarda tespit edilen Paleolitik Çağ yerleşme ya da buluntu yerleri şunlardır, *Havuzbaşı Mevkii*, *Kocaköy Yeri Mevkii*, *Mısırkışlası Mevkii*, *Çavuştarla Mevkii*, *Öyücekler Mevkii* ve *Taşlıtarla Mevkii*’dir.

Bu dönem buluntu yerlerinden ilki olan *Havuzbaşı Mevkii*, Çanakkale il merkezinin kuzeybatısında Yenice ilçesi, Pazarköy beldesine bağlı Çınarköy yakınlarındadır. Bilindiği gibi bir yerleşmenin insanlar tarafından seçilmesinin temel nedenlerinden bir su kaynaklarına yakın olmasıdır. Pazarköy Ovası’nın doğu sekisinde bulunan Havuzbaşı Mevkii böyle bir alanda bulunmaktadır. Özdoğan’ın bölgede gerçekleştirdiği

araştırmalar sırasında tespit edilmiştir. Özdoğan'a göre, burada Orta Paleolitik döneme tarihlenen aletlere rastlanmıştır (Özdoğan, 1991, 347; Harmankaya-Tanıdı, 1996).

Bir başkası *Kocaköy Yeri Mevkii* ise Çanakkale ili, Yenice ilçesi, Pazarköy beldesine bağlı Çınarköy sınırları içindedir. Havuzbaşı Mevkii'nin hemen güneyindedir ve tıpkı Havuzbaşı Mevkii gibi sulak alan tercih edilmesi sonucu bu alanda Gönen Çayının ve kollarının suladığı verimli bir ovada bulunmaktadır. Özdoğan'ın 1998'de bölgede gerçekleştirdiği araştırmalar sırasında saptanmıştır. Özdoğan'a göre, Orta Paleolitik döneme tarihlenen aletlere bu bölgede yoğun şekilde rastlanmaktadır. Ancak buluntular hakkında henüz fazlasıyla ayrıntılı bilgi paylaşılmıştır. (Özdoğan, 1991, 347; Harmankaya-Tanıdı, 1996).

Çanakkale ve çevresinin iskân tarihine katkı sağlayan bir diğer buluntu yeri *Mısırkışlası Mevkii'* dir. Çanakkale ili, Çay ilçesinin 7 km. kadar batısındaki Karlıköy yolunun her iki tarafı ile Çalca deresi boyunca uzanan bu alanda Orta Paleolitik Çağa tarihlenen buluntular tespit edilmiştir (Özdoğan, 1991, 346). Çevresindeki su kaynaklarından yola çıkılarak geçici konaklama yeri olduğu düşünülmektedir (Harmankaya-Tanıdı, 1996). Bölgedeki diğer konak yerlerinde olduğu gibi Mısırkışlası Mevkii'de su kaynakları açısından zengin bir alanda yer almaktadır. Nitekim bölgenin içinde bulunduğu alan Çan Çayı ve kolları tarafından sulanmaktadır. Özdoğan, Mısırkışlası adı verilen bu bölgedeki buluntuların Orta Paleolitik döneme ait olduğunu belirtir (Özdoğan, 1990, 447-448).

Bu bölgedeki Paleolitik Çağ yerleşmelerinden biri de *Çavuştarla Mevkii'* dir. Çanakkale ili, Çay ilçesinin 7 km. kadar batısındaki Karlıköy yolunun her iki tarafı ile Çalca deresi boyunca uzanan bir alanda yer alan konaklama yeridir. Çavuştarla özellikle Orta Paleolitik Çağa geçiş sürecini yansıtan buluntularıyla dikkat çeker (Özdoğan, 1991, 346). Çavuştarla ve Mısırkışlası Mevki birbirlerine çok yakın bir alanda bulunmaktadırlar. Çevresinde bulunan alanlara göre daha az dağlık olan Çavuştarla, Mısırkışlası Mevkii gibi su kaynakları bakımından zengin bir arazide ve verimli bir ovada yer almaktadır (Harmankaya-Tanıdı, 1996).

Bu döneme ait bir başka buluntu yeri *Öyücekler Mevkii'* dir. Çanakkale ili, Çan İlçesi'nin 8 km. kadar güneybatısında ve Kurmaköy'ün 500 m. batısında olan bir buluntu yeridir. Buranın hemen güneyinden Çan-Etili karayolu geçmektedir (Harmankaya-Tanıdı, 1996). Özdoğan'ın bölgede yaptığı araştırmalar sonucu saptanmıştır. Üyücekler Mevkii, ilk Tunç Çağının tüm evrelerini yansıtan ve bölgenin büyük yerleşmelerinden biri olan Üyücekler Höyüğü'nün güney sırtlarındadır. Bu höyüğü ilginç ve önemli kılan, Troya dışında hiçbir yerden bilinmeyen insan yüzü kapakların ele geçmesidir (Özdoğan, 1990, 446). Su açısından zengin olan bir yörede yer alan Öyücekler Mevkii Özdoğan tarafından Orta ve Üst Paleolitik Çağa ait bir konak yeri olarak tarihlendirilmiş ancak buluntular hakkında detaylı bilgi verilmemiştir (Özdoğan, 1990, 446-447; Harmankaya-Tanıdı, 1996).

Bölgede Paleolitik Çağ buluntularının en yoğun olduğu tek yer *Taşlıtarla Mevkii'* dir. Çanakkale il merkezinin doğusunda, Çan Ovasında, Karlıköy yakınlarında, Karlıdere boyunca uzanan bir mevkii de yer almaktadır. Çan Ovası, önce Çan Deresi, sonra ise Biga Çağı adıyla anılan ve Marmara Denizi'ne dökülen bu akarsuyun oluşturduğu ovalardan biridir (Harmankaya-Tanıdı, 1996). Taşlıtarla mevkii bu bölgede yoğun buluntu veren tek yerdir. Taşlıtarla mevkiiinde, sınırlı bir alan içinde malzeme yoğunluğunun yüksek oluşu, aletlerin yanı sıra yapım artıkları ve çekirdeklere de rastlanması, buranın bir açık konaklama yeri olduğunu kanıtlamaktadır (Özdoğan, 1990, 446-448).

2.Epipaleolitik Çağ'da Kuzeybatı Anadolu

Paleolitik Çağ'dan Neolitik Çağ'a geçiş sürecini kapsayan Epipaleolitik Çağ'a ait çalışma alanının sadece Çanakkale bölümünde bazı verilere rastlanmıştır.

Ören Mevkii olarak adlandırılan bu buluntu yeri, Özdoğan tarafından yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir.

Çanakkale ili, Eceabat İlçesi'ne bağlı Küçük Anafarta Köyü'nün 3 km. kadar batısında yer alan bir buluntu yeridir. Küçük Anafarta Köyü ile Tuz Gölü arasındaki alanda Özdoğan tarafından yontma taş malzemeler bulunmuştur. Bu yontma taş buluntuların değerlendirme ve tarihlendirmenin zorluğundan bahseden Özdoğan bu aletlerin Marmara Bölgesi alet geleneğine uygun olarak yapıldıklarını belirtmektedir (Özdoğan, 1986c, 56). Harmankaya ve Tanıdı ise bölgeye yakın alanlarda çanak çömlek buluntularının olmamasından hareketle bu yeri geçici bir konaklama yeri olarak tanımlarlar ve Özdoğan'ın görüşüne katılarak buluntuları Epipaleolitik Çağ'a tarihlendirmenin uygun olacağı görüşünü savunurlar (Harmankaya-Tanıdı, 1996).

3. Neolitik Çağ'da Kuzeybatı Anadolu

Kuzeybatı Anadolu'daki iskân hareketleri Paleolitik ve Epipaleolitik Çağ'da dağınık bir görünüme sahipken Neolitik Çağ'da, çağın özellikleri ve dönemin şartlarına göre daha düzenli bir görünüme bürünmüştür.

Bu dönemde Balıkesir çevresindeki yerleşim yerleri *Taraççı*, *Tütüncüyolu/Üyücek* ve *Musluçeşme Mevkii'* dir.

Taraççı Höyük, Balıkesir ve çevresinin Neolitik Çağ iskân tarihine katkı sağlayan önemli yerleşmelerden biridir. Sadece Balıkesir ve çevresinin değil aynı zamanda Kuzeybatı Anadolu'nun da iskân tarihine ışık tutar. *Taraççı Höyük*, bölgenin çevre kültürleriyle olan ilişkilerini de açıklar. Bu yerleşme, Balıkesir il merkezinin kuzeyinde, Gönen ilçesinin, Körpeağaç köyünün 2,5 km batısında yer alır. Özdoğan tarafından saptanan *Taraççı Mevkii*, tahrip edilip ve düzeltilmiş büyükçe bir höyüktür (Özdoğan, 1991, 347, Harmankaya-Tanıdı-Özbaşaran, 1997). Yokolmak üzere olan höyüğün ortalarında Fikirtepe, Yarımburgaz (4), Beşiktepe, Kumtepe (Ib) ve Troya (I) dönemine ait parçalar bulunmuştur. Ayrıca Son Neolitik ve İlk Tunç Çağı bulgularına rastlanmakla (Harmankaya-Tanıdı-Özbaşaran, 1997) birlikte yakınlarında Antik Çağ'a ait önemli bir yerleşmenin kalıntıları da vardır. Höyük belgelenmeden tahrip olmuş, bu ise Güney Marmara kültür silsilesinin anlaşılması için büyük kayba neden olmuştur (Özdoğan, 1991, 347). Özdoğan'ın bu bölgede elde ettiği bilgilere göre, *Taraççı*, Yarımburgaz (4) kültürünün Kuzeybatı Anadolu'ya yayıldığını gösteren en önemli ve ilk buluntu yeridir (Özdoğan, 1991, 349).

Bölgenin Neolitik Çağ'ı hakkında bilgi veren *Tütüncüyolu/Üyücek*, Balıkesir İli Gönen İlçesi Keçeler Köyünün 1,5 km kuzeydoğusunda ve köy yolunun hemen kenarındadır (Harmankaya-Tanıdı-Özbaşaran, 1997). Yüzeyinde Neolitik ve İlk Tunç Çağ ile Helenistik ve Roma dönemlerine ait buluntular ele geçirilmiştir. Özdoğan'ın 1989 yılında yaptığı, Balıkesir-Çanakkale yüzey araştırmasında saptanmıştır. Özdoğan'ın bölgede yaptığı çalışma Neolitik Çağ hakkındaki sorunun çözülmesi adına olmuştur. Höyük teraslama sonucunda büyük ölçüde tahribe uğramıştır (Özdoğan, 1991, 348; Harmankaya-Tanıdı-Özbaşaran, 1997).

Bu döneme ait son yerleşme olan *Musluçeşme Mevkii*, Balıkesir İli, Manyas İlçesi'nin kuzeydoğusunda Aksakal Bucağının 3 km. kadar batısında yer alır (Harmankaya-Tanıdı-Özbaşaran, 1997; Özdoğan, 1991, 347). Bu yerleşme Erken Neolitik Çağ'a tarihlendirilir. 1989 yılında Mehmet Özdoğan tarafından tespit edilmiş olan höyükte küçük dilgiler ile sayıları az olan obsidyen araç gereçler bulunmuştur. Bu bölgenin A Keramik Neolitik buluntu yerlerinden biri olan bu alan, ilk tarımcı toplulukların Marmara Bölgesine yayılımını gösteren bir yerleşme olması açısından da önem kazanmıştır (Harmankaya-Tanıdı-Özbaşaran, 1997; Özdoğan, 1991, 347).

Tarihöncesi çağların tümünde kesintisiz yerleşme gördüğünü bildiğimiz Çanakkale ve çevresinde Neolitik Çağ'da da iskân hareketleri artarak devam etmiştir.

Çanakkale çevresinin Neolitik Çağ yerleşim yerleri *Anzavurtepe*, *Çalca Mevkii*, *Gavurtarla*, *Değirmenlik Mevkii*, *Karaağaçtepe* ve *Kaynarca Mevkii'* dir.

Bu döneme ait ilk yerleşme Çanakkale ili, Biga ilçesine bağlı Bakacak köyü sınırları içinde ve Gavurtarla'ya yakın bir alanda yer alan *Anzavurtepe'* dir. Gavurtarla gibi çanak çömleksiz Neolitik'e ait bir buluntu yeridir (Ünsal, 2015, 343-344). Orta Çağ buluntularına sahip ve Anzavurtepe olarak isimlendirilen doğal bir yükseltinin eteklerinde, bariz Neolitik Çağ özellikleri veren aletler ele geçmiştir. Bu aletlerin genellikle çakmaktaşı kısmen de obsidyenden yapıldıkları belirtilmektedir. Özdoğan bu aletleri Çalca Mevkii buluntularına benzetmektedir (Özdoğan, 1990, 450). Dağınık buluntuların ele geçtiği bu alanın, bir konaklama yeri mi ya da işlik yeri mi olduğuna dair herhangi açıklama yapılmadığı gibi etrafında su kaynağının var olup olmadığı da bilinmemektedir (Harmankaya-Tanıdı-Özbaşaran, 1997). 1988 yılında burayı tespit eden Özdoğan hem Anzavurtepe hem de Gavurtarla için bir noktaya daha dikkat çekmektedir. Her iki buluntu yeri de sadece Marmara Bölgesi'nin değil, aynı zamanda tüm Ege ve Batı Anadolu'nun Neolitik Çağı'nın aydınlatılmasını sağlayacak niteliktedir. Ayrıca Özdoğan'a göre bu bölgede gerçekleştirilecek daha sistemli araştırmalar gerek Marmara Bölgesi'nin gerekse Batı Anadolu'nun en eski tarım toplumlarının yaşam biçimleri hakkında yeni katkılar sağlayacaktır (Özdoğan, 1990, 450).

Çalca Mevkii bu döneme ait en önemli yerleşme yerlerinden biridir. Çanakkale ili, Çan ilçesine bağlı Karlıköy'ün 1 km. kadar güneyinde yer alan dağınık buluntulardan ibaret küçük bir yerleşmedir. Kesin olmamakla beraber M.Ö. 8.000-5.000 yıllarına tarihlendirilir (Özdoğan, 1990, 448; Harmankaya-Tanıdı-Özbaşaran, 1997). Çan Ovasında, Özdoğan ve ekibi tarafından sistemli bir şekilde gerçekleştirilen araştırmalar sırasında saptanmıştır. Bu bölgenin Paleolitik Çağ'da da önemli buluntular verdiği bilinmektedir. Bölgenin yerleşim alanı olarak seçilmesinde hammadde ve su kaynağının etkili olduğu

düşünülmektedir. Özdoğan'a göre, Çalca Mevkii, tarımdan çok avcılık ve toplayıcılık yapan toplulukların yaşadığı bir konaklama yeridir (Özdoğan, 1990, 447-449; Özdoğan, 1991, 347; Harmankaya-Tanıdı-Özbaşaran, 1997). Bu alanda ve alanın batı kısımlarında artan buluntular arasında, hammaddesi daha çok çakmaktaşı olan çekirdek ve çekirdek artıklarına rastlanmıştır. Ayrıca bunlardan başka çeşitli boyutlarda dilgiler ve küçük kazıyıcılar da ele geçmiştir. Ayrıca bu küçük konak yerinin çanak çömlekli bir yerleşim gördüğü de anlaşılmaktadır. Özdoğan bu alandan elde edilen çanak çömleklerin Fikirtepe mallarının bir çeşitlemesi olduğunu belirtmektedir (Özdoğan, 1991, 347). Bu bölge Ege, Marmara ve Anadolu kültür tarihi açısından önemli bir bölge olarak görülür. Bu alanın bir başka önemi ise Marmara Bölgesinin Neolitik Çağına sağlayacağı olası katkılardır (Özdoğan, 1991, 347).

Bölgenin Neolitik Çağ iskân hareketlerini gösteren bir başka yer *Gavurtarla*'dır. Çanakkale ili, Biga ilçesinin kuzeyinde, Çarlıköy yakınlarındadır. Biga yöresindeki çanak çömleksiz Neolitik Çağ buluntu yeridir. Özdoğan tarafından Trakya ve Marmara Yüzey Araştırmaları sırasında saptanmıştır (Özdoğan, 1990, 450; Harmankaya-Tanıdı-Özbaşaran, 1997). Bu alanda toplanan aletler, bölgeye yakın bir noktada yer alan Anzavurtepe ve Çan Ovasındaki Çalca Mevkii buluntuları ile tam bir benzerlik gösterir. Anzavurtepe ve Çalca Mevki buluntularının Gavurtarla ile çok yakın benzerlikler taşıdığı görüşüne dayanarak bu buluntu yeri de Neolitik Çağ tarihlendirilmiştir (Harmankaya-Tanıdı-Özbaşaran, 1997). Gavurtarla'dan söz konusu aletlerden başka ufak dilgilerin de ele geçtiği belirtilmektedir (Özdoğan, 1990, 450).

Bu dönemi aydınlatan bir başka yerleşme *Değirmenlik Mevkii*'dir. Burası Çanakkale ili, Eceabat ilçesinin 8 km. kuzeydoğusunda, Akbaş şehitliğinin 100 m. kadar güneyindedir. Bölgenin tarih öncesine yönelik gerçekleştirilen araştırmalar sırasında ilk kez Özdoğan tarafından tespit edilmiştir. Bu araştırmalar sırasında çakmaktaşıdan çakıllar, az sayıda obsidyen, mikrodilgiler, yuvarlak kazıyıcılar ve mikrolitler bulunmuştur. Değirmenlik Mevkii'nde ele geçen bu aletlerin benzerlerine, yine Gelibolu Yarımadasında bulunan Karaağaçtepe ve Kaynarca'da da rastlanmıştır. Özdoğan Değirmenlik Mevkii'de ele geçen buluntulardan hareketle, bu yerleşmenin Epipaleolitik Çağ'dan, çanak çömleksiz Neolitik Çağ'a geçişin, Doğu Marmara Bölgesine benzer bir şekilde gerçekleştiğini belirtmektedir (Özdoğan, 1986c, 56).

Bölgesel adıyla Değirmenlik Mevkii olarak bilinen bu düz yerleşme yerinin taş alet endüstrisi, Marmara Bölgesinin Epipaleolitik Çağ alet endüstrisi ile benzerlikler gösterir. Buradan yola çıkılarak, bu yerleşme çanak çömleksiz Neolitik Çağ'a tarihlenebilir (Harmankaya-Tanıdı-Özbaşaran, 1997).

Bu dönem yerleşmelerini başkası Çanakkale ili Gelibolu ilçesine bağlı Seddülbahir köyünün 3 km. kadar kuzeydoğusunda yer alan *Karaağaçtepe*'dir. Höyük aynı zamanda antik Protesilaos tümülüsü olarak ta bilinmektedir (Harmankaya-Tanıdı-Özbaşaran, 1997). Gelibolu Yarımadasının uç kısmında, boğaza hâkim bir noktada ve orta büyüklükte bir höyüktür. İlk olarak 1882'de Schliemann tarafından tümülüs olduğu kanısı ile kazılmıştır. Daha sonra 1921-1923 yılları arasında Fransız işgal kuvvetleri adına Demangel tarafından geniş çaplı bir kazı yapılmıştır. 1982 de ise Özdoğan tarafından Gelibolu Yarımadası Yüzey Araştırmaları kapsamında sistemli olarak çalışılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın büyük yok edici etkisinin hemen sonrası gibi erken bir tarihte kazılmasına rağmen tabakalanması oldukça iyi saptanan yerleşme yerleri arasındadır. Bu tabakalanmaya göre 11.5 m. kalınlığında bir dolgu tabakası ve en üstte ise 1.5 m. kalınlığında Bizans dönemi katmanları vardır. Bizans tabakası altında 4 ana katmanlı tarihöncesi tabakaları bulunmaktadır (Özdoğan, 1983b, 26-27; Harmankaya-Tanıdı-Özbaşaran, 1997). Özdoğan, tarihöncesi tabakalardan Kalkolitik Çağ'a ait olanları arasında ele geçen bazı çanak çömlekleri kesin olmamakla beraber Son Neolitik Çağ'a tarihlendirir. Özdoğan'ın gerçekleştirdiği bu son araştırmalar sırasında obsidyen ve çakmaktaşıdan mikrodilgilerde ele geçmiştir. Bu aletler yerleşmede Kalkolitik Çağ öncesi bir iskânın varlığını akla getirmektedir (Özdoğan, 1984, 65; Özdoğan, 1986c, 54).

Bölgenin Neolitik Çağı hakkında bilgi veren son yerleşme *Kaynarca Mevkii*'dir. Çanakkale ili, Gelibolu ilçesinin 8 km. kadar güneybatısındadır. Özdoğan ve ekibi tarafından gerçekleştirilen araştırmalarda tespit edilen bir düz yerleşme yeridir. Özdoğan'a göre Gelibolu yarımadasındaki en ilginç buluntu yerlerinden biridir. Bu alanda Fikirtepe türü çanak çömlek buluntuları ele geçmiştir (Özdoğan, 1984, 64; Özdoğan, 1986c, 51 vdd). Fikirtepe'ye uzak bir noktada bulunan bu yerleşmede Fikirtepe malları ile karşılaşmak ilginç olduğu kadar şaşırtıcıdır da. Bu mallara İstanbul'un batısında Trakya'da rastlanılmamaktadır (Harmankaya-Tanıdı-Özbaşaran, 1997). Kaynarca Mevkii, bu özelliğinden ötürü bölgenin bu dönemine yeni bulgular katmıştır. Kaynarca Mevkii'nde bu tür çanak çömlek parçalarından başka hammaddesi çakmaktaşı ve obsidyen olan aletlere de rastlanmıştır. Bunlar daha çok mikrodilgilerden ve kısmen de birkaç geometrik mikro aletten oluşmaktadır. Hem bu yerleşmede hem de yarımada'nın diğer kesimlerinde bu tür çakmaktaşı ve obsidyen aletlere rastlanması ilk üretimi toplulukların Çanakkale ve çevresindeki dağılımını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Sonuç

Kuzeybatı Anadolu'nun iskân tarihi ile alakalı bu çalışma, Balıkesir ve Çanakkale illeri ile sınırlandırılmıştır.

Kuzeybatı Anadolu tarih öncesi çağların tümünde yerleşme gördüğü gibi Anadolu'nun kesintisiz iskâna uğrayan nadir yerlerinden biridir. Bölgede tarih öncesi çağların ilki olan Paleolitik Çağ'da başlayan yerleşme hareketleri Mezolitik ve Neolitik Çağ'da da gelişerek sürmüştür. Sonraları Kalkolitik ve Tunç Çağ'ında şehirleşmeye giden süreci de yaşayan bu bölge, Anadolu'nun yerleşmeye en elverişli yerlerinden bir olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemlerde Anadolu'nun genelinde olduğu gibi burada da yerleşmelerin sayısında yoğun bir artış görülmektedir. Hatta bölgedeki Kalkolitik ve İlk Tunç Çağ'ına ait yerleşmeler ayrı bir çalışmanın konusu olacak kadar fazlalaşmıştır.

KAYNAKÇA

- Darkot, Besim (1945). Çanakkale. *İslam Ansiklopedisi (Cilt 3, 331-340.)* İstanbul: MEB.
- Darkot, Besim (1953). Çanakkale Boğazının Coğrafyası. *Çanakkale Haftası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları 87-95.
- Durmaz, Gülşen (1995). *Balıkesir Şehri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, İstanbul.
- Durmaz, Gülşen (2000). *Balıkesir Ovası ve Çevresi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- French, David Henry (1969). Prehistoric Sites in Northwest Anatolia-II. The Balıkesir and Akhisar/Manisa Areas. *Araştırma Sonuçları 19*, 41-98, London.
- Günşenin, Nergis (1996). 1994 Yılı Marmara Adaları Sualtı Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı XIII/I*, 357-373, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Harmankaya, Savaş.-Tanındı, Oğuz (1996). TAY, *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 1, Paleolitik / Epipaleolitik*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Harmankaya, Savaş - Tanındı, Oğuz - Özbaşaran, Mihriban (1997). TAY, *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 2, Neolitik*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Kansu, Şevket Aziz (1961). Haberler, İstanbul-Trakya Bölgesinde Tarihöncesi Araştırmaları. *Belleten 25*, 519-520.
- Kansu, Şevket Aziz (1963). Marmara Bölgesi'nde ve Trakya'da Prehistorik İskân Tarihi Bakımından Araştırmalar (1959-1962). *Belleten 27/108*, 657-671.
- Kansu, Şevket Aziz (1964). Marmara Bölgesi'nde ve Trakya'da Prehistorik İskân Tarihi Bakımından Araştırmalar. *Atatürk Konferansları I*, Ankara, 205-213.
- Kansu, Şevket Aziz (1965). Haberler-Kazılar, Marmara ve Trakya Bölgesinde Tarih Öncesi Araştırmaları. *Belleten 29*, 547-548.
- Kansu, Şevket Aziz (1966). Haberler-Kazılar, Marmara ve Trakya Bölgesinde Tarih Öncesi Araştırmaları. *Belleten 30/119*, 491-492.
- Kansu, Şevket Aziz (1977). Marmara ve Trakya Bölgesi'nde Tarih Öncesi Araştırmaları. *Belleten 41*, 628-630.
- Kökten, İsmail Kılıç (1949). 1949 Yılı Tarihöncesi Araştırmaları Hakkında Kısa Rapor. *Belleten, 13/52*, 811-829 (Fra. 830-831).
- Kökten, İsmail Kılıç (1951). Kuzey-Batı Anadolu'nun Tarih Öncesi Hakkında Yeni Gözlemler. *DTCFD 9/3*, 201-213.
- Lamb, Winifred (1932). Schliemann's Prehistoric Sites in the Troad. *PZ sayı,23*, 111-131, Berlin.
- Özdoğan, Mehmet (1982). Doğu Marmara ve Trakya Araştırmaları. *Türkiye Arkeoloji Dergisi 26/1*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 37-49,
- Özdoğan, Mehmet (1983). Trakya ve Doğu Marmara Araştırmaları 1981 Yılı Çalışmaları. *Kazı Sonuçları Toplantısı IV*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 137-142,
- Özdoğan, Mehmet (1984). Doğu Marmara ve Trakya Araştırmaları, 1982. *Araştırma Sonuçları Toplantısı I*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 63-68.
- Özdoğan, Mehmet (1985). 1983 Yılı Doğu Marmara ve Trakya Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı II*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,221-232.
- Özdoğan, Mehmet (1986a). 1984 Yılı Trakya ve Doğu Marmara Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı III*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 409-420.
- Özdoğan, Mehmet (1986b). Trakya Bölgesinde Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları. *Türk Tarih Kongreleri 9*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 29-39.
- Özdoğan, Mehmet (1986c). Prehistoric Sites in the Gelibolu Peninsula. *Anadolu Araştırmaları Sayı 10, Prof. Dr. U.B. Alkım Hatıra Sayısı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 51-57, İstanbul.
- Özdoğan, Mehmet (1988). 1986 Yılı Trakya ve Marmara Bölgesi Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı V*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,157-174.
- Özdoğan, Mehmet (1989). 1987 Yılı Edirne ve Balıkesir İleri Yüzey Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı VI*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 571-590, Ankara.

- Özdoğan, Mehmet (1990). 1988 Yılı Trakya ve Marmara Bölgesi Araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı VII*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,443-466.
- Özdoğan, Mehmet (1991).1989 Yılı Marmara Bölgesi Araştırmaları ve Toptepe Kazısı. *Kazı Sonuçları Toplantısı XII/I*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 345-375.
- Sayar, Mustafa Hamdi (2007). Doğu Trakya. *TÜBA-AR 10*, 113-115.
- Şenel, Alaeddin (1995). *İlkel Topluluktan Uygar Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik, Toplumsal ve Düşünsel Yapıların Etkileřimi*. Ankara.
- Tağıl, Şermin (2003). *Balıkesir Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tuncel, Metin (1993a). Çanakkale Boęazu. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt, 8, İstanbul: TDVY, 199-203.
- Tuncel, Metin (1993b). Çanakkale. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt, 8, İstanbul: TDVY, 197-199.
- Ünsal Veli (2006). *Çoruh Havzası Tarihi ve Arkeolojik Yönüyle/ Bayburt- İspir- Yusufeli*. Trabzon: Karadeniz Matbaası.
- Ünsal Veli (2015). First Traces of Settlement in Çanakkale and Gallipoli Peninsula. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, 8/40, 340-346.
- Yalçınkaya, Işın (1989). *Alt ve Orta Paleolitik Yontmatař Endüstrileri Biçimsel Tipolojisi ve Karain Mağarası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Figür- 1. Kuzeybatı Anadolu (Balıkesir - Çanakkale)